

ROLE OF TRADE TO REDUCE POVERTY IN KOSOVO

Brikenda Vokshi

College Biznesi, Prishtina, Kosovo, brikenda.vokshi@unhz.eu

Ariana Xhemajli

College Biznesi, Prishtina, Kosovo, arianaxhemajli@gmail.com

Abstract: Trade plays a vital role in determining the growth process of any country. Trade liberalization and the opening up of the economy are now almost universally acknowledged as the key components of successful economic growth and the well-being of the population.

The expansion of international trade has been essential for development and poverty reduction. Today's global economy is indisputable. Trade as a share of global GDP has roughly doubled since 1975. The markets for goods and services are increasingly integrated through a decrease in trade barriers, with technology that helps to reduce trade costs. But trade is not an end in itself. People measure the value of trade in the extent to which ensures better living through higher incomes, greater choice and a more sustainable future. For extreme poverty, living on less than 1.25 dollars a day, the central trade value is its potential to help transform their lives and their families. In this way, there is no doubt that the integration of global markets through the opening of trade has made a critical contribution to poverty reduction. The number of people living in extreme poverty worldwide has declined by nearly one billion since 1990.

Keywords: trade, poverty reduction, developing country.

ROLI I TREGTISË NE ULJEN E VARFËRISË NË KOSOVË

Brikenda Vokshi

Kolegji BIZNESI Prishtinë, brikenda.vokshi@unhz.eu

Ariana Xhemajli

Kolegji BIZNESI Prishtinë, arianaxhemajli@gmail.com

Përmbledhje: Tregtia luan një rol jetësor në përcaktimin e procesit të rritjes së çdo vendi. Liberalizimi i tregtisë dhe hapja e ekonomisë tani janë pranuar pothuajse në mënyrë universale si përbërësit kryesorë të rritjes së suksesshme ekonomike dhe mirëqenies së popullatës.

Zgjerimi i tregtisë ndërkombëtare ka qenë thelbësore për zhvillimin dhe uljen e varfërisë. Ekonomia e sotme globale është e padiskutueshme. Tregtia si një pjesë e PBB-së globale është dyfishuar përafërsisht që nga viti 1975. Tregjet për mallra dhe shërbime janë integruar gjithnjë e më shumë përmes një rënie në barrierat tregtare, me teknologjinë që ndihmon për të ulur kostot e tregtisë. Por tregtia nuk është një qëllim në vetvete. Njerëzit matin vlerën e tregtisë në masën në të cilën siguron jetesa më të mira, përmes të ardhurave më të larta, zgjedhjes më të madhe dhe një të ardhme më të qëndrueshme. Për varfërinë ekstreme që jetojnë me më pak se 1.25 dollarë në ditë, vlera qendrore e tregtisë është potenciali i saj për të ndihmuar në transformimin e jetës së tyre dhe të familjeve të tyre. Në këtë mënyrë, nuk ka dyshim se integrimi i tregjeve globale përmes hapjes së tregtisë ka dhënë një kontribut kritik në uljen e varfërisë. Numri i njerëzve që jetojnë në varfëri ekstreme në të gjithë botën ka rënë me rreth një miliard që nga viti 1990.

Fjalë kyçe: tregtia, ulja e varfërisë, vendi në zhvillim.

1. HYRJE

Një sektorë privat aktiv është vendimtar për suksesin e një ekonomie. Bizneset punësojnë njerëz dhe bëjnë investime. Biznesi në ngritje i kontribon ekonomisë në masë të madhe.

Rritja dhe zhvillimi i sektorit privat është një nga komponentët esencial për zhvillimin e gjithmbarshëm socio-ekonomik në një vend. Sektori privat përveç që promovon zhvillimin ekonomik dhe zbutjen e varfërisë, ai po ashtu kontribuon në krijimin e mundësive për punësim dhe përmirësimin e standardit të jetesës. Mirëpo, kontributi i sektorit privat do të ishte i mangët pa një ambient biznesor miqësor.

Tregtia si nocion karakterizohet me potencialin që ka për të krijuar partneritete profitabile dhe stabilitet në përgjithësi. Mbi të gjitha, tregtia është bazë e zhvillimit ekonomik të çdo vendi, përderisa tregtia e lirë dhe pa barriera mundëson që vendet të specializojnë në prodhimin e asaj që e bëjnë më mirë dhe ofron mundësinë e krijimit të ekonomisë së shkallës.

Kosova është vendi më i vogël në rajon, jo vetëm për nga madhësia por edhe nga ndikimi i vet ekonomik. Në mungesë të një kapaciteti të zhvilluar ekonomik, prodhimtaria në Kosovë është në nivele tepër të ulta të cilat nuk arrijnë t'i përgjigjen as nevojave të brendshme. Si rrjedhojë e kësaj, Kosova ka një bilanc tregtar vazhdimisht negativ, për faktin që kërkesa e tregut plotësohet kryesisht përmes importeve përderisa në mungesë të një industrie dhe sektori të zhvilluar të prodhimit, vendi nuk arrin të përformoj kënaqshëm në aktivitetin eksportues.

Duke parë zgjerimin e tregtisë dhe rritjen ekonomike me trendin e uljes së varfërisë, lind një pyetje në lidhje me tregtinë dhe marrëdhënien e varfërisë: A kontribuon tregtia në uljen e varfërisë?

Qasjet e studimeve të tregtisë dhe varfërisë mund të klasifikohen në dy kategori. Së pari, marrëdhënia e tregtisë dhe varfërisë është ndërmjetësuar fuqimisht nga rritja ekonomike. Së dyti, tregtia ndikon në varfërinë përmes kanaleve të ndryshme si ndikimi në treg, paga dhe punësim, etj.

Një hap më tej, disa studime tregojnë se përfitimi i tregtisë mund të jetë i ndryshëm midis rajoneve ose sektorit të industrisë për shkak të mungesës së aftësive për të kapur avantazhe.

Mesazhet kryesore të politikës për promovimin e një ndikimi më të fortë të tregtisë në rritjen ekonomike dhe uljen e varfërisë përfshijnë:

- Nevoja për të ndërtuar kapacitete prodhuese. Në mënyrë që të arrihet një përgjigje e qëndrueshme nga ana e furnizimit dhe zgjerimi shoqëruar i mundësive të punësimit produktiv, zhvillimi i kapaciteteve - p.sh. kapitali njerëzor dhe aftësitë sipërmarrëse, infrastruktura, lidhjet e prodhimit / zinxhirët e vlerës - është e një rëndësie kryesore. Së bashku, kapacitete të tilla përcaktojnë aftësinë e një vendi për të tregtuar dhe i mundësojnë atij një rritje dhe zhvillim të mëtejshëm.
- Rëndësia e tregjeve për përcaktimin e ndikimeve të zvogëlimit të varfërisë në tregti. Lidhja e fermerëve të varfër me tregjet dhe aftësimi i tyre për të shitur prodhimet e tyre ofron përfitime të konsiderueshme. Prandaj, ajo që është e nevojshme është një sërë politikash marketingu, si dhe investime në infrastrukturën rurale për të ndihmuar në uljen e kostove të transportit dhe energjisë dhe rreziqeve në lidhjen e fermerëve me tregjet, në mënyrë që të transmetojë më mirë mundësitë e krijuara nga hapja e tregut dhe të maksimizojë fitimet e mundshme kundër varfërisë.
- Së fundmi, nevoja për të balancuar tregtinë dhe rritjen me përfitimet e zhvillimit të qëndrueshëm. Esencialisht thelbësore t'i kushtohet një vëmendje më e afërt ndikimit diferencial të tregtisë në nën-grupe të ndryshme njerëzish, nga këndvështrimet e punësimit, gjinisë dhe gjeografisë. Ndërhyrjet e politikës tregtare, nëse do të kenë një ndikim më të madh, duhet të marrin në konsideratë profilin specifik të vendit dhe nevojat e të varfërve dhe shumë role që ata luajnë si konsumatorë, punëtorë dhe prodhues.

2. LIBERALIZIMI I TREGTISË, RITJA EKONOMIKE DHE VARFËRIA

Tregtia e lirë i referohet shkallës në të cilën shtetasit dhe të huajt mund të bëjnë tregtinë pa kosto artificiale (d.m.th., të imponuara nga qeveria) përfshirë vonesat dhe pasigurinë. Tregtia e lirë është e dëshirueshme sepse çmimet relative ndërkombëtare reflektojnë normën marxhinale ndërkombëtare të transformimit në një ekonomi ndërkombëtare konkurruese të barazohet me çmimet e brendshme për një shpërndarje efektive të burimeve.

Ekzistojnë teori të ndryshme të tregtisë dhe rritjes, të cilat ekspozojnë lidhjen midis tregtisë dhe rritjes ekonomike. Sipas teorisë tradicionale të tregtisë, tregtia e lirë përmes zvogëlimit të pengesave të importit dhe eksportit është strategjia më e mirë për rritje për shkak të përfitimit të specializimit (rritja e efikasitetit për shkak të prodhimit sipas përparësisë krahasuese).

Zakonisht fitimet nga ky lloj tregtie janë statike dhe ekzistojnë vetëm në një afat të shkurtër kohor nën një konkurrencë perfekte. Gjithashtu, sipas teorisë dinamike të tregtisë e cila bazohet në supozime neoklasike, fitimet nga tregtia janë për shkak të një rritje në shkallën e rritjes dhe vëllimit të burimeve shtesë të vëna në dispozicion.

Tregtia dinamike gjithashtu tërheq vëmendjen ndaj fitimeve indirekte nga tregtia dhe rrjedhimisht rritja e niveleve të rritjes në periudhën afatmesme dhe afatgjatë, ndërsa teoria e re e tregtisë relakson të gjitha supozimet kufizuese të ekzistencës së një konkurrence të përsosur dhe përfundon se, në kushtet e një konkurrence të papërsosur dhe ekzistencës së jashtme, tregtia mund të përmirësojë mirëqenien.

Liberalizimi rrit nivelin e gjatë të të ardhurave për frymë, por jo nivelin e rritjes afatgjatë të tij. Edhe pse shumë studime në vendet në zhvillim sikurse Kosova, kanë konfirmuar faktin se liberalizimi i tregtisë ndikon në rritjen e vendeve në zhvillim dhe kështu zvogëlon varfërinë, të tjerë gjithashtu besojnë se liberalizimi i tregtisë mund të jetë gjithashtu lehtësues i varfërisë.

Siç argumentojnë argumentet, lidhja midis liberalizimit të tregtisë dhe varfërisë bëhet shumë e rëndësishme për vlerësimin e ndikimit të liberalizimit të tregtisë mbi varfërinë.

Ekzistojnë të paktën dy aspekte të çdo analize të ndikimit të varfërisë për një politikë të veçantë. Këto janë:

- i) ndikimi në rritjen ekonomike; dhe
- ii) ndikimi në të ardhurat dhe shpërndarjen e pasurive.

Rritja ekonomike është një kusht i domosdoshëm por jo gjithmonë i mjaftueshëm për ulje të konsiderueshme dhe të qëndrueshme të varfërisë. (Weiss 2000) demonstroi se varfëria mund t'i përgjigjet reformave, siç është liberalizimi i tregtisë në tre mënyra. E para është përmes krijimit të punësimit. Nëse aktivitetet ekonomike reagojnë në mënyrë të favorshme ndaj reformës, të varfërit do të gjejnë rritjen e punësimit të pagave të tyre. Duke i vendosur Aziatikët Lindorë si një model, ai argumenton se ky mekanizëm i varfërisë ka çuar në përqendrimin në rritjen intensiv të punës në diskutimet për uljen e varfërisë.

Gjithashtu, rëndësia e stabilitetit makroekonomik është e rëndësishme për lidhjen reformë-rritje-varfëri. Nëse inflacioni stabilizohet përmes politikave fiskale dhe monetare, atëherë efekti në rritje i çmimit të liberalizimit të tregtisë mund të shmanget dhe të shijohen përfitimet e plota të tregtisë.

Në përgjithësi, ka zhvendosje të çmimeve nga mallrat e tregtuara në mallra që nuk tregtohen dhe nga mallrat e furnizuar privatisht në mallrat e furnizuar publikisht. Sidoqoftë, kur të varfërit janë prodhues neto të mallrave të tregtuar, ata duhet të përfitojnë nga ndryshimet relative të çmimeve, megjithëse mund të ketë raste të jashtëzakonshme pasi ndryshimet e çmimeve mund të mos jenë të njëtrajtshme. Përsëri, kur të varfërit janë konsumatorë neto të mallrave që nuk tregtohen, ata duhet të përfitojnë gjithashtu. Sidoqoftë, këto zhvendosje relative të çmimeve mund të ndodhin në një kohë kur të ardhurat reale po ndryshojnë gjithashtu, dhe rrjedhimisht ndikimi i plotë mbi të varfërit do të përcaktohet nga efekti neto, duke lejuar si të ardhurat ashtu edhe ndryshimet e çmimeve pasi të gjitha ndikojnë në të varfërit.

3. TREGTIA DHE ZBUTJA E VARFËRISË NË KOSOVË

Duke marrë parasysh rëndësinë e tregtisë në ekonominë e një vendi, është e nevojshme të mendoni nëse përfitimi shpërndahet proporcionalisht. Banka Botërore dhe Organizata Botërore e Tregtisë (OBT) theksojnë rolin e tregtisë në dhënie fund të varfërisë përmes nxitjes së zhvillimit ekonomik, teknologjisë, punësimit dhe kanaleve të ndryshme.

Gjithashtu OBT ka udhëhequr një iniciativë ndërkombëtare të zhvillimit të quajtur "Ndihma për Tregtinë" e mbështetur në konceptin e tregtisë si një levë për të kapërcyer varfërinë që nga viti 2005. Ka studime të ndryshme që përpiqen të identifikojnë lidhjen midis tregtisë dhe varfërisë. Një perspektivë është se tregtia çon në uljen e varfërisë përmes rritjes, por marrëdhënia sistematike e tregtisë dhe rritja është ende pjesë e diskutueshme. Një tjetër është duke u përqëndruar në faktorët kontekstualë të angazhuar në transferimin e përfitimit të tregtisë tek të varfërit. Tregtia është disi e dobishme për uljen e varfërisë, por mund të mos jetë një faktor kryesor. Tregtia mund të mos jetë në gjendje të lehtësojë varfërinë në vetvete, ne rrallë shohim rënie të mëdha të varfërisë pa hapjen dhe rritjen e tregtisë. Sipas hulumtimit nga Organizata Botërore e Tregtisë dhe Grupi i Bankës Botërore, "Tregtia ka luajtur një rol kritik në uljen e varfërisë ... integrimi i mëtejshëm i vendeve në zhvillim në një ekonomi të hapur globale do të jetë thelbësore për arritjen e qëllimit për t'i dhënë fund varfërisë ekstreme deri në 2030".

Si ndihmon tregtia në zbutjen e varfërisë?

Devashish Mitra, Profesor i Ekonomisë në Shkollën e Çështjeve Publike Maxwell të Universitetit të Sirakuzës, zbuloi se tregtia ka "efekte të konsiderueshme" mbi varfërinë. Sipas hulumtimit të tij, një rritje prej 1 pikë përqindjeje në tregti shoqërohet me një rënie prej 0.149 përqind të varfërisë. Në mënyrë të ngjashme, një rënie prej 1 përqind e normës mesatare të tarifave shoqërohet me një rënie prej 0.4 përqind të varfërisë.

Çfarë qëndron pas ndryshimit? Logjika është e thjeshtë: tregtia shkakton rritje; rritja rrit të ardhurat. Dhe, e rëndësishmja, me rritjen e të ardhurave, varfëria përgjithësisht bie.

Në raportin e saj historik 2015 Roli i Tregtisë në Fundin e Varfërisë, OBT përshkruan në mënyrë të ngjashme se si tregtia stimulon rritjen ekonomike të kërkuar për të ndihmuar të varfërit nga:

- Krijimi i mundësive të reja të punës,
- Rritja e pagave reale të punës së pakualifikuar,
- Ulja e çmimeve për produktet e konsumuara nga të varfërit,
- Përmirësimi i aksesit në tregjet e jashtme për mallrat që prodhojnë të varfërit.

Sipas Raportit të Bankës Botërore për Kosovën është theksuar se është problematike që rritja ekonomike gjatë dekadës së kaluar nuk është përcjellë me rritje të shpejtë të krijimit të vendeve të punës. Sektorët e tregtisë dhe shërbimeve janë sektorët e vetëm të cilët kanë pasë rezultate konsistente të mira në krijimin e vendeve neto të punës përgjatë dekadës së kaluar, ndërsa kontributi i sektorit të industrisë përpunuese ka qenë negativ që nga viti 2012, dhe kapaciteti i sektorit të ndërtimit për të rritur punësimin gjithashtu ka qenë në rënie.

Firmat mikro dominojnë sektorin privat, dhe edhe pse ato kontribuojnë në punësim në mënyrë substanciale, vetëm pak nga to janë rritur. Si pasojë, burimi më i madh i krijimit të vendeve të punës janë firmat e sapofilluara, por norma e hyrjes në treg të firmave të reja mbetet relativisht e ulët. Mbi 90 përqind e firmave formale në Kosovë janë firma mikro me 1-9 të punësuar, dhe shumica e firmave të sapokrijuara janë mikro, por firmat mikro nuk rriten. Vetëm katër përqind e firmave që fillojnë si mikro rriten mbi nëntë të punësuar mbrenda pesë viteve.

Papunësia dhe mosaktiviteti janë ndër rreziqet kryesore dhe ato rezultojnë në diskriminimin dhe ndjeshmërinë e të rinjëve. Pakënaqësitë me situatën ekonomiko-sociale dhe mungesa e mundësive të punësimit gjithashtu ka nxitur migrimin – kryesisht atë ilegal në Bashkimin Evropian duke rezultuar në kërkim të azilit.

Vendet e punës krijohen në ekonomitë e shëndosha, me rritje dhe që tërheqin investimet. Globalizimi ka lejuar ekonomitë e vogla sikurse e Kosovës që të përmirësojnë prospektet e tyre nëse janë konkurrese dhe të integruara mirë në tregjet botërore ashtu që ato mund të përfitojnë nga madhësia e ekonomisë dhe të shesin prodhimet e tyre tek blerësit e huaj. Por ekonomia e Kosovës dhe tregu i saj i punës janë të penguar nga problemet e vazhdueshme dhe të thella strukturore.

Përmirësimi i klimës së biznesit mund të ndihmojë në tërheqjen e investimeve të reja të jashtme që krijojnë vende pune. Raporti *Të Bërit Biznes 2017* i Bankës Botërore rankon Kosovën si vendin e 60 mes 190 ekonomive të vlerësuara.

4. PËRFUNDIM

Ka studime të ndryshme që përpiqen të identifikojnë lidhjen midis tregtisë dhe varfërisë. Një perspektivë është se tregtia çon në uljen e varfërisë përmes rritjes, por marrëdhënia sistematike e tregtisë dhe rritja është ende pjesë e diskutueshme.

Megjithë shkakësinë e paqartë midis tregtisë dhe transmetimit të varfërisë dhe disponueshmërisë së pamjaftueshme të të dhënave, ky punim përpriqet të gjejë sesi efekti i tregtisë mund të jetë diferencë sipas rajonit dhe kontinentit në kontekstin e uljes së varfërisë. Si rezultat, një rritje e pjesës së eksportit kontribuon në uljen e varfërisë kombëtare në Kosovë.

Punimi sugjeron që megjithëse liberalizimi i tregtisë mund të çojë në uljen e varfërisë, liberalizimi i tepërt mund të jetë i dëmshëm për prodhuesit vendas, pasi produktet e huaja të krijuara tashmë, konkurrojnë prodhuesit vendas. Së dyti, liberalizimi duhet të sigurojë që të mos ndodhë hedhje e produkteve; situata kur vendet e zhvilluara subvencionojnë produktet, veçanërisht produktet bujqësore të cilat shiten në tregjet e vendeve në zhvillim duhet të dekurajuar.

LITERATURA

- Ajwad, M.I., Vazquez, E., & Winkler, H. (2016). "Informaliteti Evropian: një studim i ekonomisë nën hije i Kosovës"
- Aterido, R. & Petracco, C. (2016). "Diagnoza e vendeve të punës në Kosovë: mundësia për më shumë vende pune dhe më të mira", Punim në prapavi për Diagnoza e vendeve të punës në Kosovë. Washington, DC: Banka Botërore.
- Ayyagari, M., Demirguc-Kunt, A. & Maksimovic, V. (2011). "Kontributi në punësim, krijim të vendeve të punës dhe rritje, i firmave të vogla vs. të reja në gjithë botën".
- Bacchetta, M., Ernst, E., & Bustamante, J. P. (2009). *Globalization and informal jobs in developing countries* International Labour Organization.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2007). Finance, inequality and the poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27-49.
- Ben Naceur, S., & Zhang, R. (2016). *Financial development, inequality and poverty: Some international evidence*, International Monetary fund.
- Berg, A., & Krueger, A. (2002). Trade, growth and poverty. *Annual World Bank Conference on Development Economics, Washington, DC*.
- Bernard, A.B., & Jensen, B. (1999). "Rezultatet e jashtëzakonshme të eksportuesve: shkak, efekti, ose të dyja?" *Journal of International Economics* 47, 1-25.
- Bernard, A., & Wagner, J. (1997). "Eksportet dhe suksesi në industrinë përpunuese të Gjermanisë."
- Betcherman, G., et al., (2004). 'Ndikimet e programeve aktive të tregjeve të punës: dëshmitë e reja nga vlerësimet me vëmendje të theksuar në vendet në zhvillim dhe ato në tranzicion', Social Protection Discussion Series no. 0402, Banka Botërore, Washington, D.C.
- Card, D., Jochen K., & Weber, A. (2015). Çka funksionin? Një analizë Meta e vlerësimeve të kohëve të fundit të programeve aktive të tregut të punës, NBER Working Paper No. 21431 July 2015 JEL No. J08, J24.
- Cockburn, J. (2002). *Trade liberalisation and poverty in nepal: A computable general equilibrium micro simulation analysis* University of Oxford, Centre for the Study of African Economies.
- Dasgpta, B., & Ajwad, M. (2011). "Tronditjet në të ardhura zvoglojnë investimet në kapitalin njerëzorë: dëshmi nga pesë vende të Evropës lindore" World Bank Policy Research Working Paper 5926, Washington, DC.
- Fialová, K., & Schneider, O. (2011). "Institucionet e punës dhe ndikimi i tyre në ekonomitë nën hije në Evropë." Punim në prapavi për Diagnoza e vendeve të punës në Kosovë. Washington, DC: Banka Botërore.
- Weltwirtschaftliches Archiv / *Review of World Economics* 133, 134-157.